

Presentació de: FERRANSOLDEVILA (ed.), *Les quatre grans cròniques . I. Llibre dels feits del rei En Jaume*, revisió filològica de Jordi Bruguera, Revisió històrica de M. Teresa Ferrer i Mallol, Barcelona 2007, Institut d'Estudis Catalans, Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LXIII.”, Dia 20 de juny 2007, IEC.

Albert HAUF, IEC, Universitat de València

Benvolguda presidenta de la Secció Històrico-Arqueològica, Sr. Secretari de la mateixa secció, il·lustres membres de l'IEC, senyores y senyors,

L'acte que avui celebrem és, a primera vista, un més del riquíssim programa amb el qual, al llarg del present curs, hem tingut la satisfacció de commemorar el centenari de l'IEC. Però, tot i la seva senzillesa, representa si no vaig equivocat, una fita important, dins d'aquesta joiosa celebració, perquè la complexa gestació de l'obra que avui tenim l'honor de presentar, reflecteix i sintetitza en més d'un sentit, la difícil trajectòria de la nostra institució: el pas dels projectes més il·lusionats dels orígens, al dolor d'un trencament i d'un silenci imposats per l'opressió; la dispersió de l'exili, el retorn - dels pocs que van tenir la immensa sort de retornar!- al silenci resistent de les catacumbes, la lenta represa vigilada d'un complicat procés de reconstrucció del vell temple ideal d'una cultura desitjosa de recuperar la normalitat.

Precisament aquesta nostra relativa normalitat de cada dia, penosament aconseguida i encara ara no mancada d'obstacles a superar, ens obliga a donar una *ullada cap enrera*, a les nostres ja pregones arrels, evocant amb enorme gratitud la il·lustre nòmina dels estudiosos que ens van precedir. Evocació que referma necessàriament el nostre deure - no gens fàcil-, de donar continuïtat i de tractar de mantenir l'alt nivell d'excel·lència tan ràpidament assolit pels fundadors de la nostra institució, a fi que la soca, ara centenària i ben arrelada, pugui continuar enfilant-se *com més amunt* millor.

Ara fa tres dies l'anterior president de la Secció Històrico-Arqueològica, Dr. Albert Balcells, ens acomboiava amb una documentada dissertació en aquesta al meu entendre imprescindible mirada retrospectiva als nostres orígens. Tots coneixem, d'altra banda, els dos intensos volums de la seva *Història de l'Institut d'Estudis Catalans* (Barcelona,

IEC, 2002), obra de gran densitat informativa, a la qual us remeto cordialment, publicada en col·laboració amb el Dr. Enric Pujol, gran coneixedor del periple vital d'En Ferran Soldevila (vegeu el seu: *Ferran Soldevila. Els fonaments de la historiografia catalana contemporània*, Afers, Catarroja, 1995). Tanmateix, crec que, ara i ací, en el context de la recuperació de l'edició, del *Libre dels Feits*, la primera de les *Quatre grans cròniques* bellament anotada per Ferran Soldevila, i fa temps exhaurida, que enguany en el marc del centenari de l'IEC ha vist la llum refeta i posada al dia gràcies a la iniciativa i l'activa i sàvia col·laboració de la Dra. Maria Teresa Ferrer i de Dom Jose Massot, presidenta i secretari de la secció, respectivament, i de l'ineestimable suport del Dr. Jordi Bruguera, no resulta gens sobrer aquest petit homenatge del record.

Voldria aprofitar l'avinentesa que m'heu brindat, per a fer constar com Ferran Soldevila, historiador de ploma ben tallada, que, com bé palesa l'esmentat llibre d'Enric Pujol ocupa un lloc de preeminència en la creació d'una historiografia catalana moderna, fou en bona part el fruit assaonat d'un intel·ligent i ambiciós programa historiogràfic, científic i cultural de reconstrucció espiritual i material del nostre poble, dissenyat i iniciat pels homenots que van fundar l'IEC.

És ben d'admirar amb quina clarividència i amb quina extraordinària eficàcia aquell grupet, certament limitat en nombre però d'una enorme talla intel·lectual i moral, van aconseguir en pocs anys convertir la utòpica teoria renaixent del nostres romàntics en una bella realitat modernista-noucentista, aprofitant al màxim la conjunció favorable que un altre grapat de polítics hàbils i de mecenes que estimaven aquest país més que no els diners van saber propiciar.

La voluntat política de Prat de la Riba de convertir Catalunya en una nació moderna equiparable a les nacions més civilitzats d'Europa i de bastir la bella ciutat d'ivori on la cultura, la nostra, fora un potent nucli irradiador, fou assimilada amb un extraordinari dinamisme. I l'IEC, dins d'aquell programa voluntariós tenia un paper central: estava destinat a ser aquell temple, on el culte a la història pàtria, el dret, l'art i l'arquitectura, la literatura i la llengua, que ens identificaven, fossin el fonament del necessari procés global de modernització científica.

Els historiadors ens parlaven de la nació catalana, els poetes de Pàtria, els juristes d'esperit nacional, i tots volien dir el mateix: Catalunya...Els historiadors de l'Art ens parlaven del caràcter nacional com d'una gran força enmotlladora..., del caràcter nacional ...vèiem que Catalunya tenia llengua, Dret, art propis; que tenia un esperit nacional...era una nació.

Aquest i d'altres fragments del seminal llibret d' En Prat de la Riba, *La nacionalitat catalana*, (III, Barcelona, Barcino, 1997, pàgs. 53-44), ens brinden en síntesi la clau del paper tan rellevant que *jam ab incunabilis* va tenir la Secció Històrico-Arqueològica en aquell procés de recuperació nacional, gràcies al prestigi d'homes com Antoni Rubió i Lluch, Josep Pijoan, i Josep Puig i Cadafals que aportaven el prestigi d'una obra ben feta i, per això, aviat exportable.

No cal incidir-hi. Però sí que convé destacar el treball impagable de dos altres estudiosos de la primera etapa de l'IEC, Joaquim Miret i Sans (1858-1919), autor de l'útil *Itinerari de Jaume I*, tan ben aprofitat per Soldevila, i de Jaume Massó i Torrents (1863-1943), sobre els quals va recaure una tasca bàsica en una institució nova que vol garantir la recerca historiogràfica: la d'informar de manera objectiva sobre la situació dels arxius, i d'impulsar un documentat coneixement dels principals autors, dels manuscrits i materials bàsics existents, a fi de bastir un detallat programa de futures actuacions destinat a omplir, de mica en mica, de manera solvent les principals llacunes detectades. Es tracta d'una actuació que, com d'altres paral·leles de catalogació i conservació de monuments, no pot ser més assenyada, pràctica i racional, especialment si no es queda en mera teoria i va acompanyada de la creació dels recursos essencials complementaris necessaris per a la investigació, com ara la creació de la Biblioteca de Catalunya, de la que Massó va ser el primer i molt eficient bibliotecari.

Poques persones com Massó, fundador i director de la *Revista de Bibliografia Catalana* (1901-1907) i durant anys vicepresident de la SHA, han demostrat un coneixement tan minuciós d'aquesta bibliografia. Els estudiosos d'Eiximenis saben que el seu “*Essaig d'una bibliografia de les obres de Fra Francesch Eximeniç*”, aparegut a *l'Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 3 (1909-1910), 588-692 (i on ja dona les gràcies als “ joves erudits Jordi Rubió, Ramon d'Alós, Francesc Martorell i Lluís Nicolau”), és una fita essencial només matisada i millorada en aspectes puntuals per treballs posteriors. Fornia a l'investigador, especialment als futurs editors de les *Obres d'Eiximenis*, un cabal d'informació essencial sobre el nombre i la ubicació dels manuscrits i incunables existents, que facilitava moltíssim la tasca editora.

Encara més interessant, en el context que ens ocupa, és el projecte de publicació dels grans textos historiogràfics catalans presentat en el mateix volum de *l'Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, on amplia i complementa les dades de la importantíssima *Historiografia de Catalunya en Català durant l'època nacional* que Massó havia publicat en la *Revue Hispanique*, 15, (1906), 486- 616, excel·lent visió de conjunt de

136 denses pàgines, que després va aprofitar en la *Memòria* presentada a l'IEC el 1908, on replantejava aquest pla de publicació .

Cal destacar l'eminent funcionalitat d'aquestes memòries destinades a servir d'esperó i a obrir el camí a un sistemàtic esforç editor. El mateix Massó va predicar amb l'exemple, i posant fil a l'agulla va treballar, juntament amb Louis Barraut –Dihigo, en l'edició de la *Gesta Comitum Barcinonensium et regum Aragonie* (B. 1925), el primer dels onze volums del que en realitat constituïa un dels projectes més ambiciosos i representatius de l'IEC (Balcells, I, 54). Aquesta pulcra edició, de generós format, bella lletreria i paper de primera qualitat, elogiosament ressenyada per Soldevila, té l'avantatge de presentar confrontats el text català amb el text de la versió llatina de Marsili, a fi de facilitar un ràpid acarament d'ambdós textos.

No debades aquest mateix format caracteritza les 296 pàgines de la *Crònica de Jaume I (Textos català i llatí)* que ens ha arribat en plecs solts impresos abans de la guerra civil, on com podeu constatar l'edició crítica de l'original català, a cura de Manuel de Montoliu, i anotació de Soldevila i el mateix Montoliu, contrasta amb la versió llatina del Marsili editada per Xavier de Sales i Enric Bagué.

Com que, pel poc que sé, no em consta que ningú fins ara ho hagi dit públicament voldria anotar, passim, que en aquella frustrada edició, feta sense escatimar esforços, la fixació del text llatí supera de molt la de la Dra. Martínez San Pedro publicada a Almeria el 1984. El seu valor no és, doncs, merament testimonial, sinó que al meu entendre supera de molt l'edició moderna disponible, única assequible. Basta obrir-la a l'atzar per a comprovar-ho, però em limitaré a donar-ne un exemple:

Al començament del c. 2 Martínez, que fa servir com a base el ms. U nr. 64 de la universitat de Barcelona, incomplet, però del s. XIV), controla les variants de C (l'únic complet: BC, nr. 1018, còpia del s. XVI, corregida, d'U), i anota les variants de M, (Arxiu Històric de Mallorca, només Llibre II, conquesta de Mallorca), P (Arxiu de la Catedral de Palma, Llibre II), A (ACA, incomplet, s. XVII) i H (Real Academia de la Historia, Villanueva, s. XIX, còpia incompleta d'U), llegeix: *Set quia generatio preterit et generatio **adveni** (1 **advenit** C), terra autem in eternum stat. Supradicto (2 Supradicto om C) Regi Alfonso successit in regno Rex Petrus eius filius*. Mentre que l'ed. de l'IEC, dona: *Set quia **generatio [pr]eterit et generacio aduenit terra autem in **eternum stat**, supradicto regi Alfonso successit in regno rex Petrus eius filius***.

Només en aquest breu fragment, triat a l'atzar, crida a l'atenció dues importantíssimes diferències: 1) la puntuació demostra que els editors de l'IEC entenien

el text llatí, i per això llegeixen: “Com que “*se'n va una generació i en ve una altra, però la terra dura sempre*”, a l'esmentat rei Alfons li va succeir el rei En Pere, fill seu”.

Han col·locat la coma allà on pertoca, marcant la relació lògica entre ambdues parts de la clàusula. Això contrasta amb l'edició moderna on l'editora moderna romp totalment la coherència d'una argumentació volgudament bipolar, situant el punt després del primer període oracional: “Com que *se'n va una generació i en ve una altra, però la terra dura sempre*. A l'esmentat rei Alfons li va succeir el rei En Pere, fill seu”.

A més, els editors de l'IEC, tenen plena consciència, i així ho indiquen, que aquest encapçalament és en realitat una autoritat bíblica presa de l'*Ecle 1, 4*, i per això el destaquen en cursiva, anotant-ne la procedència a peu de pàgina, on, ultra les variants, hi ha una doble anotació: de fonts i historiogràfica, i s'apunten minuciosament tots els detalls de la materialitat del ms., cosa que no fa l'edició moderna, que es limita a indicar les variants textuais més importants.

Aprofito, doncs, per expressar a la Sra. presidenta de la secció que aquests materials, ultra el seu caràcter testimonial de documentar la feinada esmerçada amb il·lusió pels nostres predecessors, tenen encara ara un gran interès acadèmic, i potser valdria la pena d'aprofitar-ne els plecs conservats, editant-los conjuntament amb les 272 pàgs. que també ens han arribat de l'edició crítica anotada de la *Crònica* de Bernat Desclot enllestida per Jordi Rubió amb l'ajuda de Ferran Soldevila, tal i com ella mateixa va tenir cura de fer amb els plecs del llibre de Marinescu sobre la *Política Oriental d'Alfons el Magnànim*, (*La Politique Orientale d'Alfons V d'Aragon, Roi de Naples (1416-1458)*), B., IEC, Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, IEC, 1994).

Aquesta evidència de superior qualitat la trobem també – disigui de pas – en els plecs impresos conservats del *Dietari del capellà d'Alfons IV*, transcrit per Sanchis Sivera, on detectem també que l'anotació de l'edició que enllestia l'IEC, supera de molt la de la d'edició valenciana del mateix Sanchis, apareguda a València el 1932. Això és, potser degut no solament a una major implicació del canonge valencià, sinó a l'ajuda d'En Francesc Martorell, que va col·laborar-hi.

Això prova que l'IEC havia assumit la seva tasca editora amb una voluntat de perfeccionisme. Segons les dades extretes per A. Balcells dels llibres d'Actes de la SHA (Balcells, I, 130 i 269), Antoni Rubió, amb la col·laboració de Lluís Serrallonga i J.M. Casacuberta tenia avançada l'edició de Muntaner, en la que també treballava Nicolau d'Olwer, el qual, tanmateix, segons explica el mateix Casacuberta en el pròleg a la seva edició d'En Muntaner, de 1927 (vols. I-V, pág. 8), va acabar rebent oficialment

l'encàrrec d'enllestir l'edició crítica d'aquesta obra. Jordi Rubió elaborava l'edició de Desclot amb el suport de Soldevila (edició que va culminar el seu Miquel Coll i Alentorn en els 5 vls. de la Barcino, 1949-1951). Ramon d'Alòs-Moner treballava la *Crònica de Pere el Cerimoniós*, obra que al final va enllestir Amadeu Pagès el 1934 que la va publicar a França, en plena guerra mundial (Tolosa/París, 1942).

Fou en l'esmentat context que, esgotada de feia temps l'edició de Marià Aguiló del *Llibre dels Feits*, 1873- 1905, Josep Maria de Casacuberta n'emprenia el 1926 una altra, acabada el 1951, que acompanyava el text original amb una versió catalana moderna. Tant Aguiló com Casacuberta van fer servir el bell Ms. nr. 1 de la Universitat de Barcelona, tradicionalment denominat H (o P = de Poblet, per Asperti), certament el més antic conservat, ja que porta la data de 1343. Casacuberta en va completar o corregir lectures en base a C (ms 1734 de la Biblioteca de Catalunya, Asperti = A = Ayamans, datat el 1380) i l'edició prínceps de Joan Mey, València 1557. En aquest cas l'edició crítica estava encomanada a Manuel de Montoliu, que comptava amb l'ajuda de Soldevila. Montoliu, no sabem ben bé amb quin criteri ecdòtic perquè ens manca la introducció, va prendre com a testimoni base C (el segon més antic i dona les variants de quatre ms. més (B; N = Madrid BN 10121; P = BU,1; i R., si bé aviat es veu obligat a pendre com a base la redacció de RN i com a supletòria la de P.

És evident, doncs, fins a quin punt la iniciativa de Josep M. Casacuberta avançava paral·lelament a la de l'IEC, i tot i la seva competent seriositat, tenia un matís més divulgador, menys erudit. Sortosament, arribada la maltempsada de la Guerra del 36-39 es va anar canalitzant i aprofitant més o menys parcialment bona part de la tasca endegada per l'IEC.

Ja hem vist que a l'hora de repartir la feina, detectem la tendència a establir una col·laboració entre l'encarregat o encarregats de la fixació del text i un historiador que col·labora a la redacció de les notes de caràcter més tècnic, i de quina manera comença a repetir-se el nom de Ferran Soldevila com a persona més indicada. Com que a les abundants anotacions dels plecs conservats de l'edició del LF crida l'atenció que hi trobem notes signades amb les abreviatures M. M [Manuel de Montoliu] i moltes altres que no porten aquesta indicació, podem concloure que aquestes darreres són en realitat de Soldevila.

Per això, i dades les circumstàncies, resulta natural que després de la guerra civil hom tingués la bona pensada de recollir en un dels bells volums de la Biblioteca Perenne les anomenades *Grans Cròniques* i que aquesta fos encomanada a l'historiador

Ferran Soldevila, que, ultra col·laborar en el projecte de l'IEC, s'havia significat en la polèmica sobre la suposada prosificació de fragments èpics en les cròniques catalanes medievals. Tema iniciat pel mateix Massó, que era qui “havia aixecat la llebre”, però reprès i activat de manera significativa per Soldevila, a desgrat de Montoliu, i en el que, com bé demostren les publicacions del moment i en especial un interessant qüestionari aparegut en al *RdC*, tothom qui aleshores més o menys passava per erudit va acabar dient la seva .

L'edició Soldevila de la Biblioteca Perenne, va veure la llum el 1971. Soldevila confessa sense embuts que hi va assimilar les edicions que en aquell moment eren considerades més solvents, que en el cas del LF volia dir la de JM. de Casacuberta , com és sabut només dotada d'una anotació volgudament limitada. Allò remarcable de la nova edició de Perenne seria l'abundant anotació de caràcter històric on el savi autor de la Història de Catalunya i de les emblemàtiques monografies sobre Jaume I i Pere el Gran, publicades pel mateix IEC, ens brindava el desllorigador de moltíssimes qüestions puntuals, sobre persones, situacions i fets històrics contextuals que la lectura de la *Crònica* planteja a qualsevol lector, fins i tot el millor informat.

Només aquesta brillant exercici d'acotació o assetjament puntual del text justifica plenament la reedició que avui presentem. En el benentès que els responsables hi han operat una sèrie de canvis que hom ha considerat necessari per a posar-la al dia:

1) S'ha conservat, amb bon criteri, la part nuclear de la introducció, de la qual tanmateix s'ha eliminat uns quants treballs ara fàcilment assequibles en el volum de Ferran Soldevila, *Cronistes, Joglars i Poetes*, a cura dels membres de la SHA, Joaquim Molas i Josep Massot i Muntaner, PAM, 1996. Alguns d'aquests treballs guarden relació amb aquelles polèmiques reconstruccions de suposats poemes èpics, on hom va esmerçar un temps i un esforç que la crítica actual considera més aviat inútils. Raó per la qual els curadors de la present edició han eliminat les nombroses notes on Soldevila resumia els esforços conjuminats de tota una generació d'erudits. Tal poda pot semblar massa dràstica i almenys s'hauria pogut enviar al lloc on ara es poden consultar aquells treballs o, com a mínim, indicar, per fidelitat a l'original: “Ací Soldevila reproduïx el resultat del seu esforç per reconstruir un fragment èpic de x versos”, o similar, ja que com és sabut, en crítica literària com en tot, les modes varien i no sabem si en els consabuts *corsi i recorsi* algú no tornarà a reivindicar aquelles reconstruccions!. Personalment no em sé estar de confessar, que alguna d'elles, com ara la de l'engendrament del rei En Jaume, em semblava força suggestiva!

2) Ja hem avançat que allò més rellevant d'aquella edició eren les notes. Per això, tret de l'excepció que acabo d'assenyalar, aquestes s'han mantingut fidelment, expurgant, quan s'escau els errors d'impressió i de tota classe (com alguns que afectaven significativament les dates, i que he vist que s'han corregit amb absoluta discreció, sense repicar campanes!) Vegeu-ne a tall d'exemple la pàg. 51, n. 19, on parlant d'Eudòxia en comptes de anotar l'any 1180, que és el correcte, l'edició Soldevila indicava l'any 1280. En aquest i semblants casos hem d'agrair tant la correcció com la discreció en què s'ha operat.

3) Com que el temps no passa de bades aquella important anotació historiogràfica s'ha posat al dia en un esforç bibliogràfic que cal qualificar d'ingent, degut a la proverbial saviesa de la Dra. Maria Teresa Ferrer. D'aquesta importantíssima aportació no crec que calgui parlar-ne massa perquè és evident. Basta obrir la pàgina onsevulla per a constatar-la i agrair-la, cosa que vull fer públicament en nom dels lectors.

4) D'altra banda, s'ha considerat, en bona lògica que de la mateixa manera que Soldevila va tenir el bon criteri de fer servir el text de l'edició aleshores més solvent, que era el de Casacuberta, en la present edició s'ha fet servir la lliçó bàsica de la del Dr. Bruguera, publicada en ENC (2 vls, 1991), i fixada, sense escatimar treball, a la vista de tots els mss. coneguts. L'eliminació del vast apart de variants, que poc o no gens interessa a la majoria de lectors no especialistes, ve compensada amb una útil anotació, deguda al mateix Bruguera, de caràcter eminentment pràctic, que, ajuda a la comprensió del text. Aquestes notes inclouen les referències bíbliques i de fonts localitzades, i són un notable complement de l'anotació historiogràfica.

Seria interessant poder comptar amb els plecs de l'edició *in fieri* de l'IEC, anotats *manu propriae* per Soldevila, plens de remarques crítiques de la feina feta per Montoliu. El Dr. Bruguera explica en la seva edició d'ENC, que el Dr. Aramon va deixar-li veure unes mostres d'aquests plecs, i ell mateix potser ens ho podrà confirmar oralment. Això vol dir que l'Aramon potser els conservava tots! I com que els editors del projecte tenien, com ja he explicat més amunt, molta cura d'indicar les citacions, el treball era i és encara sovint ben aprofitable.

No cal dir que aquestes anotacions directes, si encara es troben entre els materials del fons Aramon, serien d'un gran interès i ajudarien a comprovar fins a quin punt i malgrat les massa evidents diferències de criteri i d'opinió que van anar sorgint entre aquells dos estudiosos, Soldevila va tornar a fer servir, introduint petites variants, la feina ja feta en l'edició preparada conjuntament amb Montoliu. Les petites cales

efectuades en les notes dels plecs que m'han arribat (N), que cito copiant primer el text de Soldevila (*lletra cva*), i en segon lloc el de Montoliu (*lletra normal*, destacant les coincidències en *cursiva*) crec que permeten sospitar que moltes de les notes de l'edició Soldevila s'han redactat a la vista dels plecs de l'edició impresa per l'IEC, modificant-ne la redacció a força d'aplicar una espècie de *substitution drills*, que tanmateix permet sovint detectar l'enunciat original. En el procés hom ha anat enriquint, això sí, el cabal d'informació amb nombrosos detalls bibliogràfics complementaris :

:

N 3. *Jaume va viure fins a l'edat de seixanta-vuit anys* (1208-1276) = *Jaume I va viure més de 68 anys*, des del dia 2 de febrer de 1208 fins al 27 de juliol de 1276. (Vid. MIRET, *Itinerari*, pp. 13 i 537).

N. 4. *Són escassíssimes, en la crònica, les referències a malalties del rei. ...*(vegeu && 213, 257, 558, 560) = *...En el Llibre dels Feys són raríssimes les al·lusions a malalties,* (Vid. && 213 i 257) .

N. 5 *Omnis laus in fine canitur. No hem pogut identificar aquesta frase = Omnis-canitur.- No hem sabut trobar aquesta cita en al Bíblia.- M.M.*

N. 11 És més completa la n. d'IEC, amb bibliografia on s'indica que “ MASSÓ TORRENTS I NICOLAU D'OLWER es decanten a creure el Libre obra del Conqueridor”

N 12 *Alfons I de Catalunya, II d'Aragó, cognomenat El Cast. Nat el 1154, mort el 1196, començà a regnar el 1162. = Alfons I de Catalunya, II d'Aragó, anomenat el Cast, qui regnà de 1162 a 1196.*

N. 13. *Manuel Comnenos (1143-1180) N.14. La princesa Eudòxia = Manuel Comnèn (1143-1180) i la seva filla Eudòxia .*

N.16 *La mort sense successió del seu cosí Ramon Berenguer de Provença (1166), va tornar a unir, en la persona d'Alfons I, Provença i Catalunya = Heretà Provença a la mort del seu cosí, el comte Ramon Berenguer III (1166).*

N. 22 El 15 de juny de 1204. A GERMAIN, *Histoire de la commune de Montpellier*, p. 267. Maria, malgrat la seva juvenesa, ja havia estat casada dues vegades : amb Barral, vescomte de Marsella (+ 1192) , i amb Bernat, comte de Comenges, que va rebutjar-la a pretext de parentiu...= 17 p. 12: - [VAISETTE ..sembla insinuar que tingué lloc cap al 1274. Però] GERMAIN (*Histoire de la commune de Montpellier*, I, XLV) el fixa en l'any 1281 i II, & i.i. ...Maria . *Havia estat casada amb Barral , vescomte de Marsella, mort l'any 1192, i, des de l'any 1197, amb Bernat [VI], comte de Comenges .*

N.30 : *Maria va anar a Roma per comminació d'Innocent III, que creia en el dret de Guillem IX. Hi arribà per l'octubre de 1212; ROUQUETTE, p. 657 i 71. La hi menava també la qüestió del divorci demanat pel seu marit Pere el Catòlic. Observem el silenci de la crònica en aquest punt = p. 15, N. 10-11: Maria , efectivament , anà a Roma per defensar la seva causa davant del Sant Pare Innocent III. Fou el propi Pontífex qui la comminà d'anar-hi o de trametre-hi el seu procurador: llavors el papa creia que la raó era de part de Guillem IX (ROUQUETTE, Marie, 67). Maria arribà a Roma l'octubre de 1211 (ibid. 71). Degué impulsar-la a anar-hi personalment, ultra aquesta qüestió , per a ella tan important, una altra raó de transcendència: l'anul·lació del seu matrimoni, sol·licitada per rei Pere.....La crònica calla completament aquesta demanda de divorci.*

N 33 *Sabem que*, per aquest temps , el rei Pere féu una llarga estada a Montpeller. J.MIRET , *Itinerari* ...p.2 = p.16 -4-5: *...Sabem que en aquest mateix any Pere féu una llarga estada en terres de Montpeller .(Miret, Itinerari) .*

Això, si no vaig errat, vol dir que Soldevila, que coneixia l'existència d'aquest treball previ, el va poder arribar a aprofitar. Sabem, perquè ho compta en el seu interessantíssim *Dietari*, que la seva primera temptativa d'obtenir i d'aprofitar els plecs ja impresos, va fracassar. Ell mateix va deixar constància de les seves reiterades i inútils visites a casa de Ferran Valls i Taberner, mort el 1942:

8-VII-48

Gestions per a retrobar proves de Jaume I i Marsili. Ahir i abans-d'ahir a casa Valls-Taberner. Abans-d'ahir, malfiança de les minyones. Ahir ben rebut per la vídua...Va dur-me al despatx, va obrir els armaris, perquè mirés els papers. No vaig trobar res. Però tenen una bibliotecària que i va a les tardes. M'hi va posar en comunicació. Aquesta tarda ens hem trobat a l'Ateneu: duia un inventari. Res. Però una possible còpia manuscrita del Marsili. (p. 268. N. 420)

10.VII. 48 : Tarda. Casa Valls-Taberner, Amb la bibliotecària examinem papers, no trobo el que cerco – proves del Llibre dels Feyts- però hi ha , de mà inconeguda, una còpia incompleta del Marsili , i una Història de la Marca Hispànica...” (269) .

¿Per què cercava aquests materials a ca'n Valls ? Cal suposar que perquè aquest, company seu i de Jordi Rubió, Alòs-Moner, Martorell i Nicolau d'Olwer en els Estudis Universitaris Catalans, havia participat inicialment en el projecte d'edició de la *Crònica*, projecte que després havia heretat Manuel de Montoliu. Sembla que fou aquest darrer qui posà Soldevila sobre una pista que no va donar resultats. La qual cosa no obsta perquè després d'aquest primer fracàs, Soldevila amb la dedicació, entusiasme i tenacitat que el caracteritzava, no tornés a insistir en la recerca d'aquests materials fins arribar a obtenir-los, bé del mateix Montoliu, bé de Ramon Aramon, o per algun altre conducte.

En tot cas, impressionantíssim l'estil telegràfic i punyent amb què Soldevila documenta la gestació i primeres passes d'aquest treball, i la manera com demostra que va acabant assimilant-lo com una part de la seva mateixa vida. Aquesta passió vital es manifesta en les precioses notes del seu *Dietari*, i no em sé estar d'evocar-ne i de comentar-ne algunes de les més sentides i interessants, com a sincer homenatge a l'autor l'obra del qual hem recuperat i relançat, ja que proven fins a quin punt en ell vida i investigació es conjuminaven d'una manera absoluta .

Ja en el *Dietari de l'èxode* (24.I.39), trobem evidència que Soldevila havia proposat al seu Mecenes, Sr. Patxot, començar a treballar les *Cròniques* i que aquest es va decantar pels temes de més candent actualitat:

o bé treballar en el Muntaner; o bé continuar la Història de Catalunya amb el segle XIX; o bé redactar un llibret amb totes les meves impressions de la guerra, ampliant i comentant les notes

del meu dietari. Em diu que comenci per aquest llibre i segueixi per la Història del segle XIX. Em posaré tot seguit a la feina.

L'encàrrec d'enllestir l'edició de les *Quatre Grans Cròniques* li arribaria més tard en un estadi força important de la seva vida. Com és sabut el 1942 l'havia afectat moltíssim sentir-se exclòs, per obligada absència, del clos del renovellat IEC (“*Resulta que s'han repartit tots els locs sense tenir en compte els absents-o deixant-los de banda*”. p. 24, 1943; cfr. amb 19.VI.48, p. 263-4 on descriu la reacció aïrada de Joan Coromines i acaba dient: *M'ha sorprès en En Coromines un pas semblant. Jo vaig callar, en una situació, si fa no fa, com la seva*). De retorn a Catalunya, treballava de valent, i tenia un alt concepte del seu treball (*He treballat molt i em penso que bé* , p.25, 1945). Era natural que el 1946 rebés amb gran satisfacció la notícia del seu anomenament com a membre adjunt de l'IEC, (p.98)- notícia confirmada el 1947 (13-I-47, p. 105) - on va ser rebut de manera oficial el 9-II-47 (p. 113). Amb igual satisfacció fa constar el magisteri d'Antoni Rubió, i el que ell ara exercia sobre el nét d'aquest Jordi Rubió ("Ahir el pare em deia: 'Jo pensava: fa anys , el meu pare ensenyava a En Soldevila a treballar com ara en Soldevila ensenya al meu fill.'”, 11.I.48, p. 206) .

És en aquest context que hom li va encomanar de preparar l'edició. Les entrades del *Dietari* demostren els temors a una possible reacció negativa dels col·legues de l'IEC i a que el mateix Casacuberta no es mostrés favorable a aquella competència amb la seva empresa, que en el fons actuava de model i estímul de la nova publicació:

En Cruzet, de la Casa del Llibre, volia veure'm. Vol publicar dins la Col·lecció Perenne les quatre grans cròniques. Acaba d'aparèixer el Tirant. Ja estaria bé de tenir-les així, en un sol volum. Haig , però , de veure, abans de decidir, què en pensen els de l'Institut d'Estudis Catalans i En Casacuberta. La Col·lecció té èxit. (3.III.48, p.226-7) .

Soldevila anota amb satisfacció no mancada de vanitat que ja havia corregut la brama del nou projecte, i és obvi que anticipa amb fruïció l'esperada compensació material., perquè, com gairebé tots els nostres intel·lectuals, vivia a salt de mata i fent la viu viu, gràcies a encàrrecs puntuals i a reconeguts mecenatges!:

Ja ha corregut la veu que faig les Cròniques per a la Biblioteca Perenne. I encara no he acceptat! En Riquer ha cobrat 10.000 pts. pel Tirant. No fóra prou per les Cròniques. (11.III.48), p. 233.

Eliminat el problema dels drets d'autor gràcies a la generosa col·laboració de Casacuberta i a la no tan desinteressada d'Amadeu Pagès, estava en condicions d'iniciar

una tasca en la qual treballa quan i on pot, durant el temps de preparació de classes i fins i tot en les anades i tornades a casa, en els trens de la posguerra, atapeïts de densa humanitat:

29.IV.48 En Casacuberta accedeix a deixar utilitzar el text d'alguna crònica per a la Biblioteca Perenne. Això simplificarà molt les coses (p. 245).

23.V. 48 Finalment, al cap d'un mes d'haver-li escrit, carta de l'Amadeu Pagès, concedint, per 4.000 pts, permís a la Col·lecció Perenne per a l'utilització del seu text crític de la Crònica del Cerimoniós. Ara podré posar-m'hi a treballar. Ja fa uns quants dies que aprofito la preparació de la classe per anar-la anotant. (p. 254).

5-IX-48

Cobro: A la Casa del Llibre: cobro 1.500 per la Crònica de Pere III..Tren. Viatjo en el wàter, que també s'omple...Vaig llegint, tallant, la Crònica de Pere III. hi ha dues dones. Broma. " Més m'estimo anar aquí, que premsada entre aquells homes."

Considero molt rellevant un breu apunt del mateix any, dotat quasi d'intensitat profètica, i que demostra l'altíssima consideració que Soldevila tenia per un jove que en aquell moment era tota una garantia de continuïtat i que de fet, va tenir un importantíssim paper en els nostres estudis historiogràfics i fou més tard la persona encarregada de concloure la tasca de Soldevila:

"En Coll i Alentorn. Aquest xicot val molt i coneix la historiografia medieval millor que ningú de nosaltres." (10.III.48, p. 232).

Com a valencià d'adopció no vull acabar aquest petit però sentit homenatge sense evocar les pinzellades ràpides que Soldevila ens ha llegat d'un important viatge a València. Les considero molt importants perquè són un testimoni punyent de fins a quin punt per al nostre l'historiador història i vida es fonien en una profunda vivència personal, i perquè documenten fins a quin punt l'anotació del text era un quefer que per ell exigia, no solament el coneixement de la millor bibliografia, sinó la constatació puntual, feta sobre el terreny, dels mateixos accidents geogràfics. Una experiència, doncs, que només pot ser adquirida *in situ*, a força de trepitjar els llocs on van transcórrer els fets narrats, i d'interrogar tant el paisatge com les persones que l'envolten. Crec que aquestes notes transmeten potser més que cap altres, aquesta visió intensa d'una historiografia entesa com a passió i inquisició permanents:

EL PUIG :

2.IX-56

Dalt del Puig, després de refrescar-me la boca en aquesta font, que va donar de beure als defensors del Puig i al rei Jaume mateix. Tot és evocador: els tres puigs; la plana extensa i verda; l'horta que devia ésser-ho en temps del Conqueridor i que ell degué contemplar amb els ulls enlluernats de tant llum i de tanta riquesa; la mica de torratxa que resta, des d'on devia esguardar el camí ideal que havia de manera-lo a València...i el mar . El blau enllà dels verds, per on arribaven els queviures i els pertrets al Puig, i que ben situat està, i què intel·ligentment va decidir el rei la seva ardida ocupació! I amb quanta de raó va aferrar-s'hi contra la

defallença dels altres. Però al mateix temps, com era isolada aquesta posició. Lluny de Borriana, enmig dels enemic, com devien sentir-se deseparats els defensor en hores d'enuig i de soletat... La patà (sic) és el que té més èxit, tant en el rètol de la font, com en una marca de ferradura que han fet dalt del turó (p. 322-3) . Són les sis. Fa dues hores i mitja que sóc aquí dalt (324).

3.X.56 Morvedre o Sagunt

S'eixampla l'horitzó. Mar. Ara ja puc verificar les afirmacions de la Crònica de Jaume I. No veig quin pugui ésser el Puig de les Pasques, però sí els dos altres" (p. 338).

En aquest darrer cas, la seva verificació no va tenir èxit, perquè, ultra contestar-li tothom en castellà, ningú no va saber donar-li trellat! En un altre apunt no s'està de corregir, amb humor, algun evident *lapsus* de la burocràcia oficial de l'Arxiu Municipal de València:

4.X. 56, p. 340. Visita l'Arxiu municipal de València: A la gran sala exposen una senyera de València en vitrina central. Bella senyera transparent, I una altra a la paret que pretén ésser la que esmenta la Crònica. " Fue izado este pendón por los moros [no sinó pels cristians] en la torre de Bab-el –Schadchar en oct. de MCCXXXIII, ..."

Després de consultar el manuscrit de la Crònica de Muntaner de la biblioteca de la Universitat de València (6.X.56 ...*A la Biblioteca Universitària, Crònica de Muntaner: " un dia , estant yo en una mia alqueria per nom Xilvella. ..."*, p. 341)), sent la urgència d'investigar on rau aquest poble. Cerca primer una nota explicativa en l'edició d'En Bofarull i després en Cavanilles, on troba dos Chirivellas. Es fa un embolic, i quan tracta d'anar-hi , la primera vegada s'equivoca de lloc.

De Lliria estant (13.X.56), escriu, a la mateixa vora de l'ermita de Sant Miquel: ...*ara domino tot l'horitzó. I comprenc perquè de Lliria , com de Sogorb, procedien les tropes que feien cavalcades cap a València, ...* (p. 350).

Els apunts que pren al castell de Sueca són ben característics d'aquesta recerca de claredat i precisió:

A SUECA 16.X.56

*A la banda d'ençà (esquerra) s'estén la vila i al damunt es dreça el castell. Ara sóc com diu Jaume I: "E quan nós fom a Cullera..."... Vaig cap al castell...he entrat en una peça on tot de records..La font de què parla la Crònica (en parla, oi?) ...m'he mullat les mans...Tot pujant he comprès el que diu la crònica de l'emplaçament dels fonèvols. Realment a poca distància del castell. No es comprèn com no el van construir més cap al cim o al cim mateix. La fonteta, ven segur. Sense algarada per defensar-la els del castell estaven perduts... I bé: **HE ACABAT DE COMPROVAR L'EXACTITUD DE LA CRÒNICA. Entre la torre i el turó d'enfront no hi ha ni un centenar de metres- ni un tret de ballesta. Per això pot dir que els ballesters sarraïns tiren. Però el fossat resulta bastant profund perquè sigui inexpugnable per aquella banda, si no intervé eficaçment l'artilleria (ginys)** (355-58).*

A Alzira no troba cap relíquia que li permeti reconstruir el passat:

ALZIRA 18.X.56

Així com el record de Jaume I resta tan evocador en altres indrets, aquí res. La porta de València , de què parla la crònica i les torres que la dominen, l'església major de Santa Maria on va dir que el soteressin si moria a Alzira, l'església de Sant Agustí: tot desaparegut; les dues esglésies enderrocades durant la guerra civil... (p. 361).

En canvi a Xàtiva té l'avinentsa de contrastar parers amb l'erudit local Sr. Sarthou. Podem comprovar de quina manera Soldevila sospesa amb rigor cada paraula del text estudiat, a la vista de l'extraordinari paisatge que té davant i prèvia avaluació mental de les opinions alienes i les lectures de les diverses edicions:

XÀTIVA, 20.X.56 (acompanyat del Sr. Sarthou)

De sobte sorgeix un turó en punta, davant mateix del castell. Sarthou m'ha estat sostenint que el "coll agut, part del castell" o "prop del castell", des d'on el rei Jaume veu Xàtiva per primera vegada, havia d'ésser el que té una ermita al damunt: el Puig. Però aquest turó, tan a prop. És clar que diu coll. Part del castell, no pressuposa proximitat: vol dir de la banda del castell (l'editor de València corregeix, potser sense motiu). Dient coll (ara me n'adono) no pot ésser aquest puig: aquest potser es el puig Escarenyo de què parla la crònica i que Sarthou ignora. Emprenem la davallada.

Doncs bé. Aquesta riquíssima informació, fruit d'una tasca exemplar que va recollir el bo i millor de la bibliografia del seu temps, és la que ara la nova edició posa al nostre abast, bellament augmentada pel bo i millor de la bibliografia actual, que la diligent competència de la presidenta de la SHC ha tingut cura de garbellar i de resumir, culminant així tot un bell procés de treball historiogràfic que m'ha semblat de justícia d'evocar ara i ací, en que fos massa sumàriament.

Els amants de la nostra història i de la nostra literatura disposen ara d'un nou i poderós instrument per assaborir de manera directa i amb coneiximent de causa, aquesta vertadera joia literària i historiogràfica. Testimoni parcialíssim i del tot subjectiu de l'extraordinària personalitat del nostre gran Rei En Jaume, aquella obra obra, excepcional pel seu caràcter de testament vital d'un dels més carismàtics dels nostre grans reis, és també, ben mirat, l'obra pòstuma o testament vital d'un dels nostres millors historiadors moderns.